

De geschiedenis van de Vlaamse Beweging “from below”?

Een stelling voor Driekoningen.

| Bart De Nil

Op 11 januari 2002 organiseert het ADVN (Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-Nationalisme) opnieuw de Driekoningengesprekken: haar jaarlijks terugkerende open debatavond. Om dit stimulerend initiatief in het daglicht te stellen poneer ik volgende kernachtige stelling over de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging.

Als sociaal-historicus ben ik er mij terdege van bewust dat de sociale geschiedenis in Vlaanderen sinds decennia in hoofdzaak wordt geschreven vanuit een politiek-institutionele invalshoek. Het feit dat het onderzoek werd gedomineerd door de sociale organisaties en hun instellingen en de bewuste of onbewuste ‘partis pris’ van onderzoekers speelde daarbij een belangrijke rol. Dit is ondermeer het gevolg van een historisch gegroeide verzuiling van het wetenschappelijk onderzoek en van de bewaring van het bronnenmateriaal. Ik verwonder er mij dan ook telkens weer over dat de historiografie van de Vlaamse Beweging, toch bedreven door een aantal erudiete historici die hun onafhankelijkheid ten aanzien van de zuilen roemen, even structureel en institutioneel is.

Oorzaak en/of gevolg van deze vaststelling liggen mijn inziens in de onvoldoende aandacht die uitgaat naar het dagelijks leven van de lagere strata van de maatschappij in het onderzoek én in de verwerving van de bronnen. Om daar iets aan te veranderen is er echter nood aan een nieuw structureel kader, een fundament waarop historici verder kunnen bouwen.

Men kan immers zonder meer losbreken uit institutionele kaders – kwatongen spreken zelfs van hokjesmentaliteit – door zich te concentreren op levenswijze van de brede lagen van de bevolking en de manier hoe ze, vanuit hun habitus, de wereld rond hen ‘lazen’. Het vereist enkel, zoals de Britse historicus Jonathan Rose het formuleerde, een “scholarly retooling”, het gebruiken van

andere instrumenten of de instrumenten anders gaan hanteren. Bijvoorbeeld, eerder van steeds te vertrekken van gebeurtenissen, evenementen, bewegingen, verenigingen of van de biografieën van zogenaamde uitzonderlijke personen (die per definitie niet representatief zijn voor een groep) kan men kijken naar de toeschouwers. Men kan een populair dagblad van een arbeidersbeweging lezen als een mededelingenblad van die beweging of men kan nagaan wat zo’n krant opnam in functie van zijn lezerspubliek en wat er tussen de regels te lezen valt over de opinies en levenswijze van de toeschouwers. Zo ontdekte ikzelf bijvoorbeeld, voor de negentiende eeuw, een ‘Vlaams bewustzijn’ en zelfs een interne Vlaamse strijd bij militanten van de opkomende socialistische arbeidersbeweging in de Vlaamse rand rond Brussel. Militanten formuleerden hun ergernis tegen de Franstalige leiding van de partij en voormannen excuseerden zich bij hun achterban voor hun gebrekkige kennis van het Nederlands tengevolge van hun Franstalige burgerlijke achtergrond. Desalniettemin primeerden eerst de materiële behoeften en steunden veel arbeiders de gerechtvaardigde en fundamentele sociale eisen van de sociale bewegingen eerder dan zich erom te bekommeren in welke taal ze die zouden krijgen. Typerend echter voor de historiografische ‘hokjesmentaliteit’ is dat de resultaten van dit onderzoek, die nochtans verschenen zijn in een ruim verspreid historisch tijdschrift, niet werden vermeld in een studie over de Vlamingen in de rand rond Brussel. Nochtans een sociaal-historisch feit dat, volgens mij, zwaarder weegt dan de Gordel rond Brussel.

De sociale geschiedenis en de geschiedenis van de Vlaamse Beweging zijn elk op hun manier elitair. Links georiënteerde onderzoekers hebben de geschiedenis van de sociale strijd en de sociale bewegingen altijd beschouwd als hun terrein. Dit

kan men trouwens merken aan de naamgeving van de instellingen die het erfgoed van de linkse sociale bewegingen en de maatschappijkritische stromingen bewaren. Er zijn wetenschappelijk-historische vraagtekens te plaatsen bij de exclusiviteit van archieven als dé Instituten voor Sociale Geschiedenis. Aan de andere kant laten ook de historiografen van de Vlaamse Beweging, zij het minder institutioneel dwingend, weinig wandelaars toe in hun jachtgebied.

Deze historisch en pragmatisch gegroeide opdeling van het Vlaamse historisch landschap mag worst wezen voor bijvoorbeeld de grote groepen pendelaars die elke dag naar Brussel spoorden. Goethes adagio “Zwei Seelen wohnen ach! in meiner Brust!” indachtig, was hun lidmaatschap van een vakbond, maatschappelijke vereniging of hun stemgedrag ondermeer afhankelijk van de werkomgeving of hun woonplaats (stad / platteland). Verschillende soms ideologisch diametraal tegenover elkaar staande keuzen konden zonder probleem gemaakt worden. Zo kon een arbeider, zelfs in de negentiende eeuw, het socialistisch syndicaat in zijn fabriek steunen. Echter thuis, in de context van een andere omgeving, zal hij zijn kinderen een christelijke opvoeding geven en stemmen op de christelijke volkspartij. Maar ook het liberale Laatste Nieuws lezen omdat daar nu eenmaal de beste feuilletons instonden. Natuurlijk ondervonden de pendelaars naar Brussel de discriminatie en kansarmoede omdat ze Vlaming waren. Maar ze namen maatschappelijke of persoonlijke keuzes vanuit een complexe samenhang van factoren. Het is trouwens interessant op te merken dat de maatschappelijke bewegingen in historisch perspectief deze keuzes wel als expliciet beschouwden. Iedereen erkent dat het succes van het socialisme veel te maken heeft met keuze, via hun stemgedrag, van een grote meerderheid van arbeiders voor hun sociaal programma. Wanneer een arbeider kiest voor, bijvoorbeeld, Vlaams-Nationale principes, dan vervallen ineens alle sociale premissen en wordt hij of zij bestempeld als een nationalist zonder sociale standpunten. Dit unilaterale denken, of beter het eenzijdig percipiëren van de andere, is geen alleenrecht van de politieke wereld. Ook de historische wereld, volgens de Nederlandse historicus Kossman een middelmatige afspiegeling van de maatschappij, kent deze reflexen. Zo is er binnen de historiografie van de Vlaamse Beweging, Strijd of Gedachte maar weinig aandacht voor de geschiedenis ‘van onder uit’. De inhoudelijke oorzaken hiervan, naast de eerder al aangehaalde institutionele en ideologische factoren, ligt in het gegeven

dat hierdoor organisaties, evenementen en grote persoonlijkheden in een relativerend daglicht worden geplaatst. Net zoals dit het geval is binnen de sociale geschiedschrijving werkt een benadering vanuit het dagelijks leven demythologiserend. Een welbepaalde staking blijkt dan plotse-ling geen hoogdag meer te zijn in de geschiedenis van het sociale protest maar een welbepaalde strategie voor het bereiken van andere dan syndicale doeleinden. De “Greep naar de macht” van het VNV is dan geen loutere zaak meer van de leidinggevende figuren van de partij alleen maar ook van de gewone militant. Algemeen krijgen de motieven voor bepaalde daden of keuzes een klein-menselijk gelaat.

Het ostentatief karakter van een ‘speakerscorner’ in ere houdend wil ik provocerend – dus ietwat clichématig – als uitsmijter stellen dat het succes en wervingskracht van de arbeidersbeweging voor een groot deel te danken was aan het ‘welbegrepen’ eigenbelang van de arbeiders. Maar dat de Vlaamse Beweging en haar politieke vertegenwoordiging steeds de speeltuin is geweest van een zogenaamde ‘weldenkende’ middenklasse. Klasse hier niet te verstaan als een sociaal-economische classificatie maar als een analytisch begrip.